

تأثیر معلم هنر در پرورش خلاقیت

لیلا شریفی^۱، منا حجتی^۲^۱ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور رفسنجان^۲ کارشناس ارشد تصویرسازی

چکیده

دوران کودکی از نقشی حساس و تعیین کننده در زندگی انسان برخوردار است که در این میان نقش فعالیت های هنری و نقاشی در خلاقیت کودکان به ویژه در سال های دوران دبستان حائز اهمیت است. هنر یک ابزار است که به وسیله آن رشد و شکوفایی خلق میشود و به واسطه خلق این رشد و شکوفایی، کودک میتواند احساس بالنده گی را تجربه کند. احساسات بالنده در واقع وجه ایی از خود شکوفایی در انسان است که از طریق هنر و کسب تجربه و مهارت در آن به دست می آید؛ در واقع هر انسانی به واسطه هنر میتواند دستاوردی از دنیایی خارج از دنیای مادی داشته باشد. بررسی های گوناگونی که تاکنون در زمینه نقاشی کودکان صورت گرفته نشان داده است که نقاشی کودکان چیزی بی محتوا یا فاقد ارزش نیست. بلکه اینگونه فعالیت ها دارای ارزش محتوایی بوده و از جنبه های گوناگون هنری، بالینی، و پرورشی قابل بررسی است. هدف از پژوهش حاضر بررسی تأثیر حضور معلمین متخصص در رشته هنر بر پرورش خلاقیت کودکان است. فرض بر این بود که تخصص معلمان هنر بر میزان پیشرفت و تکامل شخصیتی کودکان بسیار تاثیر گذار است. جامعه آماری پژوهش حاضر، دانش آموزان مقطع ابتدایی است. تعداد نمونه آماری ۳۰ نفر است که به روش تصادفی ساده در یک گروه ۱۵ نفری به عنوان گروه های آزمایشی (دانش آموزان برخوردار از وجود معلم متخصص در رشته هنر) و یک گروه ۱۵ نفری به عنوان گروه گواه تقسیم شده اند. داده های این پژوهش از طریق پرسشنامه جمع آوری گردید. نتایج این پژوهش نشان داد که دانش آموزانی که از معلم متخصص در زمینه هنر برخوردار بودند از دانش آموزانی که در مدارس خود از وجود معلم هنر بی بهره بودند درصد خلاقیت بالاتری دارند.

واژه های کلیدی: خلاقیت، نقاشی، معلم، هنر.

۱- مقدمه

تحولات سریع عصر کنونی ما، نیازمند حل مسائل و مشکلات به گونه ای خلاق است. هرچند علم و توسعه و پیشرفت نیاز اولیه بشر امروزی است، ولی باید دانست که علم به خودی خود، ضامن حل بسیاری از مسائل و مشکلات آینده ای که با آن ها مواجه خواهیم شد نیست، تنها نیروی فوق العاده و قدرتمند خلاقیت است که می تواند مسائل و مشکلات را به طرز خارق العاده ای از سر راه بشر بردارد. تعلیم و تربیت به یک معنا عبارت است از رشد قوه قضاوت صحیح در افراد. تقلید از دیگران یا پیروی از تمایلات و عادات، سبب رکود فکری و عجز او در برابر مسائل و مشکلات است. امروزه جامعه نیازمند افرادی است که فکر و خرد را حاکم بر اعمال و افکار خویش قرار می دهند و مشکلات را به گونه ابتکاری از سر راه خود برمی دارند (مطهری، ۱۳۹۰: ۱۶). جامعه بیش از هر زمان دیگر به افراد هوشمند و خلاق نیاز دارد. هر اندازه جهانی که در آن زندگی میکنیم پیچیده تر میشود نیاز به شناسایی و پرورش ذهنهای خلاق و آفریننده نیز بیشتر و بیشتر میگردد. به همین دلیل مساله خلاقیت از مهم ترین مسایل آموزش و پرورش است. با توجه به این امر باید معلمان مبتکر و خلاق و توانمند در رشته های مختلف برگزید تا قادر باشند با اتخاذ تدابیر و شیوه های بایسته زمینه ای برای تجلی بروز استعدادها و خلاقیت های دانش آموزان فراهم آورند. افراد تیز هوش خلاق و صاحبان اندیشه های نو به مثابه گرانبها ترین سرمایه ها از جایگاه بسیار والا و ارزشمندی برخوردار هستند. انسان برای خلق نشاط و پویایی در زندگی نیازمند نوآوری و ابتکار است. نتایج تحقیقات مختلف نشان داده است کودکانی که هنر می آموزند، به طرز شگفت انگیزی از آسیب ها و خطرات دور میمانند و خلاقیت آنها به طرز چشمگیری پرورش می یابد زیرا دیگر تجربه های جدید برایشان دری جدید به دنیای ناشناخته نیست و هدفی را دنبال میکنند که نیاز به استمرار، صرف وقت و ایستایی دارد؛ بنابراین کمترین وقت را برای تجربه هیجانات تکراری و قابل دسترس صرف می کنند. نقش هنر به ویژه هنر نقاشی، در پرورش خلاقیت کودکان، دست آورد معنوی و مادی را در کنار یکدیگر برای کودکان به همراه دارد (علیزاده و اسماعیل پور، ۱۳۹۶: ۲۹). بررسی نقاشی کودک، تنها در سطح رشد ذهنی باقی نمی ماند و در نگاهی دیگر می توان پرده از زندگی عاطفی او برداشت. تشخیص و شناسایی مسایل عاطفی و روانی کودکان که در پس خطوط و حرکات ترسیمی معنادار آنان نهفته است، یکی دیگر از ارزش های نقاشی کودکان است. در این میان وجود معلمان متخصص در این حوزه تاثیر زیادی بر انتقال دانش و پرورش توان تفکر منطقی و پرورش شخصیت سالم کودکان دارد. معلمان موفق برای شاگردان خود تنها عرضه کننده مطالب تخصصی نمی باشند بلکه آنها را با مطالب شناختی، اجتماعی و نحوه استفاده موثر از آنها آموزش می دهند. گروهی از اندیشمندان همچون دیویی، گیلبرت، آیزنر، جویس و ویل معتقدند که تدریس و یادگیری لازم و ملزوم همدیگر هستند به عبارت دیگر، زمانی می توان ادعا کرد

تدریس انجام شده است که یادگیری تحقق یابد. پژوهش‌های انجام شده در زمینه آموزش خلاقیت، عموماً به این نتیجه رسیده است که خلاقیت را هم می‌توان آموزش و هم پرورش داد. هر کسی ممکن است در زمینه ای خاص خلاقیت داشته باشد. از هر کسی در هر زمینه نمی‌توان انتظار خلاقیت و ابتکار داشت. باید بسترها و علایق و زمینه‌ها را شناسایی کرده و زمینه رشد آن‌ها را فراهم نمود. یکی از راه‌های شناسایی این بسترها آموزش هنر و به خصوص نقاشی در کودکان توسط افراد متخصص است (عابدی، ۱۳۹۲: ۳۹).

۲- روش شناسی

انتخاب روش تحقیق بسته به هدف، ماهیت موضوع تحقیق و نیز امکانات اجرایی آن دارد. بنابراین، هنگامی می‌توان در مورد بررسی و انجام یک تحقیق تصمیم گرفت که ماهیت موضوع پژوهش، هدفها و نیز وسعت دامنه آن مشخص باشد. در تحقیق حاضر با توجه به موضوع تحقیق، روش تحقیق توصیفی از نوع همبستگی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این تحقیق از نظر هدف کاربردی که به شیوه تحقیقات میدانی به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته است.

۳- جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری این پژوهش شامل دانش‌آموزان دختر و پسر که در مدارس دولتی و غیرانتفاعی مشغول به تحصیل بوده‌اند را تشکیل می‌دهد. جامعه آماری شامل ۳۰ نفر (یک گروه آزمایش و یک گروه کنترل) که به صورت نمونه‌گیری تصادفی از بین دانش‌آموزان انتخاب شدند را تشکیل می‌دهد. برای سنجش خلاقیت دانش‌آموزان از مدل عابدینی با مولفه‌های انعطاف، ابتکار و اتکا به خود استفاده شده است.

۴- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در تحلیل اطلاعات بدست آمده در این تحقیق سعی خواهد شد با تفکیک تحلیل‌ها براساس فرضیات به شکل مطلوب‌تری به بیان یافته‌ها پرداخته شود. در این پژوهش جهت توصیف داده‌های جمع‌آوری شده، از انواع شاخص‌های آماری، از جمله فراوانی، انواع جداول و نمودارهای هیستوگرام و پراکنش استفاده می‌گردد. جهت تعیین همبستگی از آزمون‌های T و F و اسپیرمن و پیرسون و رگرسیون استفاده می‌گردد. برای تعیین استقلال از آزمون کای دو استفاده می‌شود. کلیه تحلیل‌های آماری به وسیله نرم‌افزار کامپیوتری SPSS انجام شده است.

۵- یافته ها

۵-۱- فرضیه اصلی

بین حضور معلم هنر متخصص در مدارس و میزان خلاقیت دانش آموزان رابطه وجود دارد. برای بررسی میزان رابطه بین حضور معلم هنر متخصص و میزان خلاقیت دانش آموزان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد (متغیرها کمی). نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- ضریب همبستگی پیرسون بین حضور معلم هنر متخصص و میزان خلاقیت دانش آموزان

ضریب همبستگی پیرسون	معنی داری	تعداد	وجود رابطه	نوع رابطه
۰/۰۹۹	* ۰/۰۲۱	۳۰	دارد	مستقیم

*در سطح ۰/۰۵ معنی دار، **در سطح ۰/۰۱ معنی دار

نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان می دهد که بین حضور معلم هنر متخصص و میزان خلاقیت دانش آموزان در مدارس رابطه معنی دار و مثبتی وجود دارد.

۵-۲- فرضیات فرعی

۱. بین حضور معلم هنر متخصص در مدارس و میزان انعطاف دانش آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی میزان رابطه بین حضور معلم هنر متخصص و انعطاف دانش آموزان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد (متغیرها کمی). نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲- ضریب همبستگی پیرسون بین حضور معلم هنر متخصص و میزان انعطاف دانش آموزان

ضریب همبستگی پیرسون	معنی داری	تعداد	وجود رابطه	نوع رابطه
۰/۰۴۹	۰/۲۵۶	۳۰	ندارد	-

*در سطح ۰/۰۵ معنی دار، **در سطح ۰/۰۱ معنی دار

۲. بین حضور معلم هنر متخصص و میزان ابتکار دانش آموزان رابطه وجود دارد.

برای بررسی میزان رابطه بین حضور معلم هنر متخصص و ابتکار دانش آموزان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد (متغیرها کمی). نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- ضریب همبستگی پیرسون بین حضور معلم هنر متخصص در مدارس و میزان ابتکار دانش آموزان

ضریب همبستگی پیرسون	معنی داری	تعداد	وجود رابطه	نوع رابطه
۰/۰۸۴	* ۰/۰۴۹	۳۰	دارد	مستقیم

* در سطح ۰/۰۵ معنی دار، ** در سطح ۰/۰۱ معنی دار

نتایج حاصل از آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که حضور معلم هنر متخصص و ابتکار دانش آموزان رابطه معنی دار و مثبتی وجود دارد.

۳. بین حضور معلم هنر متخصص در مدارس و میزان خود اتکایی دانش آموزان رابطه وجود دارد. برای بررسی میزان رابطه بین حضور معلم هنر متخصص در مدارس و میزان ابتکار دانش آموزان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد (متغیرها کمی). نتایج حاصل از این آزمون در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴- ضریب همبستگی پیرسون بین حضور معلم هنر متخصص و میزان خود اتکایی دانش آموزان

ضریب همبستگی پیرسون	معنی داری	تعداد	وجود رابطه	نوع رابطه
۰/۱۳۱	** ۰/۰۰۲	۳۰	دارد	مستقیم

* در سطح ۰/۰۵ معنی دار، ** در سطح ۰/۰۱ معنی دار

۶- بحث و بررسی

اندیشمندان مختلف عقیده دارند هنر نقش معجزه آفرینی در پرورش خلاقیت کودکان دارد. معلم با تدریس هنر کار موفق‌تری انجام می‌دهد زیرا بچه‌ها انجام فعالیت هنری را دوست دارند. در هر انسان ذوقی خلاقانه وجود دارد زیرا همه انسانها از تمایل فطری برای استفاده از دستهای خود و نیز مواد لازم به عنوان ابزارهایی برای بی‌ان هنری برخوردارند. کودکان به طور یقین ذوقی درونی دارند که خلاقیت آنها را تحریک می‌کند (لانکستر، ۱۳۹۰: ۱۵).

هنر در فرایند خلاقیت شخصیت را پرورش می‌دهد و آنچه را که به زبان نمی‌آید بیان می‌کند، زیرا هنر وسیله بیان خویشتن است و به عنوان صمیمانه‌ترین زبان احساسات محسوب می‌شود. زبان هنر، اصلی‌ترین، خالص‌ترین و رساترین زبان هاست که به کمک آن می‌توان افراد جامعه را به سوی پی‌شرفتی و تعالی سوق داد (محمدپور، ۱۳۹۲: ۱۱). هنر به لحاظ تناسب با زبان کودکان و ارتباط عمیق با تمایلات درونی آنها می‌تواند تاثیر تربیتی عمیقی داشته و شخصیت مخاطبان را با تحولی بارز مواجه سازد. هنر در پایدارترین و اصیل‌ترین جلوه‌های خود، مهارتها، احساسات و ارزشهای بنیادی نظر دارد. وابستگی میان هنر و تربیت

چنان است که حتی برخی صاحب‌نظران معتقدند پایه اصلی تربیت و خلاقیت هنر می‌باشد (امینی، ۱۳۹۴: ۸۲).

آشنایی کودکان توسط مدرسان متخصص در زمینه هنرهای مختلف با اساس هنرها نه تنها به آنان توانایی بیان اندیشه با شیوه‌های هنری را می‌دهد بلکه قدرت تجزیه و تحلیل رویدادهای اطراف و همچنین دقت را در آنها تقویت می‌کند. سیر تکامل هنر با فعالیت پویای ذهن، رشد اندیشه‌های پر بار و ذوق هنری، دقت، حافظه نظری، فعالیت فیزیکی و سنجش نظری ارتباط نزدیک دارد (اوکرکایی و رستگارپور، ۱۳۹۱: ۴).

۷- پیشنهادهای تحقیق

با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهادی زیر ارائه می‌گردد:

کودکانی که در زمینه نقاشی خلاقیت دارند عموماً افرادی هستند که دارای قوه تجسم قوی و داستان پردازی بی نظیر بوده و به راحتی می‌توانند داستان ذهنی خود را نوشته یا ترسیم نمایند. سازمان آموزش و پرورش به منظور ارائه آموزش هنر در جهت پرورش خلاقیت دانش آموزان، با بررسی مجدد در اجرای برنامه آموزش هنر در مدارس از طریق جمع آوری نظرات مدرسان، صاحب‌نظران و فعالان حوزه هنر، اجرای آن را در جهت مناسب هدایت نماید. از آنجا که کودکان خلاق در هر شرایطی و با کمترین امکانات توانایی بروز خلاقیت را دارا هستند بنابراین می‌توان با استفاده از ابزارهای محدود و غیرمعمول میزان خلاقیت آنها را مورد سنجش قرار داد. پیشنهاد می‌شود مسابقات نقاشی با موضوع یکسان در میان دو گروه آزمایش این تحقیق برگزار شود و نتایج این مسابقه در میان این دو گروه مقایسه گردد.

با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌گردد جهت شناسایی تاثیر معلم هنر بر خلاقیت دانش آموزان در ابتدای ورود به موسسه، خلاقیت آنها مورد اندازه‌گیری قرار گیرد و پس از اتمام این دوره مجدد میزان خلاقیت افراد مورد آزمون قرار گیرد تا تاثیر دوره گذرانده شده بر پرورش خلاقیت مشخص گردد.

۸- نتیجه گیری

بی شک خلاقیت در حیات فردی و اجتماعی انسان جایگاه بسیار ویژه ای دارد، چنان که تمام دستاوردها و تمدن بشری از آغاز تاکنون و نیز در آینده محصول و ره‌آورد خلاقیت است. تاریخ علوم و فنون به واقع تاریخ خلاقیت انسان است و با نگرشی بر سیر پرفراز و نشیب تحول و رشد و توسعه آن، نهایت اهمیت این موضوع به وضوح مشخص می‌شود. در عصر امروز اهمیت فوق العاده و ضرورت حیاتی خلاقیت بطور فزاینده و

شتابانی در حال افزایش است و تمامی ابعاد و جنبه های زندگی انسان را به طور کامل در سیطره خود دارد. خلاقیت های علمی، فنی، صنعتی، هنری، اجتماعی و بسیاری دیگر زمینه های گسترده خلاقیت از ارکان زندگی مادی و معنوی انسان و رمز استمرار، رشد و شکوفایی و تعالی اوست (گلستان هاشمی، ۱۳۹۰). ذهن، کنجکاو و جست و جوگر است و موجب می شود فرد تلاش کند هرچه بیشتر درباره زندگی بداند. به نظر برخی روانشناسان، خلاقیت ترکیبی است از قدرت ابتکار، انعطاف پذیری و حساسیت در برابر نظریاتی که یادگیرنده را قادر می سازد خارج از نتایج تفکر نامعقول به نتایج متفاوت و مولد بیاندیشد که حاصل آن رضایت شخص و احتمالاً دیگران خواهد بود (بشیر بنائم ۱۳۹۰: ۳۴). نتایج این پژوهش بیانگر این موضوع است که شناخت عوامل مرتبط با خلاقیت دانش آموزان می تواند به بهبود وضعیت جسمی، روانی و آموزشی فراگیران کمک کند. یکی از این عوامل، اهمیت دادن به آموزش هنرهای مختلف و گنجاندن این برنامه ها در فعالیتهای آموزشی مدارس و اجرای این برنامه ها توسط مدرسان متخصص در این زمینه می باشد.

منابع

- امینی، م.، ۱۳۹۴، طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت هنری دوره ابتدایی و مقایسه آن با وضعیت موجود، کنفرانس بین المللی روانشناسی آموزشی، تهران.
- اوکرکای، ع.، و رستگارپور، ح.، ۱۳۹۱، رابطه آموزش هنر با رویکرد تربیت هنری، ماهنامه ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، سال اول، شماره ۳. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- بشیربنائم، ی.، ۱۳۹۰، جایگاه خلاقیت و شهود در تفکر راهبردی، ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال سوم، شماره ۳۸، ۲۹.
- بشیربنائم، ی.، ۱۳۹۰، جایگاه خلاقیت و شهود در تفکر راهبردی، ماهنامه توسعه انسانی پلیس، سال دوم، شماره ۳۸.
- عابدی، ج.، ۱۳۹۲، خلاقیت و شیوه ای نو در اندازه گیری آن، مجله پژوهش های روان شناختی، دوره دهم، شماره ۱ و ۲.
- علیزاده، ح.، و اسماعیل پور، ع.، ۱۳۹۶، بررسی تاثیر هنر در میزان رشد و خلاقیت دانش آموزان دوره ابتدایی، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی ۴ (۳).

- گلستان هاشمی، م.، ۱۳۹۰، فناوری خلاقیت، فصلنامه رهیافت، شماره ۲۶.
- لانکستر، ج.، ۱۳۹۰، هنر در مدرسه، ترجمه میرمحمد عباس زاده، نشر مدرسه، تهران.
- محمدپور، آ.، ۱۳۹۲، آموزش هنر در مدارس دوره ابتدایی، نشر منادی تربیت، تهران.
- مطهری، م.، ۱۳۹۰، نقش معلم در شکوفایی خلاقیت، فصلنامه معرفت، شماره ۵۰.

